

**ROMANUL ROMÂNESC LA ÎNCEPUTURILE LUI. MODELE APUSENE ȘI
RELEVANȚA LOR.
MANOIL, DE DIMITRIE BOLINTINEANU**

Simona Antofi

Asumarea, de către Bolintineanu, a unei serii de modele de scriitură românească, unele (aproape) incompatibile, în redactarea romanului *Manoil* se explică, în mod evident, prin încercarea de a arde etapele și de a sincroniza specia abia născândă a romanului cu o paletă largă și diversificată de modele care funcționau – sau funcționaseră deja – în literaturile occidentale, în special în cea franceză.

Formele romanului epistolar îmbină tradiția *Noii Eloise*, a lui Jean Jacques Rousseau, cu cea wertheriană, cu modelul *René*, al lui Chateaubriand, cu romanele doamnei de Staël, cu cea a romanelor de mistere gen *Misterele Parisului*, al lui Eugène Sue, sau *Misterele Londrei*, al lui Paul Féval, dar și cu formula realismului de tip Balzac și Stendhal.

Particularitățile de structură și de semnificații care vin din direcții atât de diferite, în cadrul romanului lui Bolintineanu, se simt atât la nivelul narațiunii, cât și în construcția personajelor și în ansamblul lumii ficționale pe care textul o construiește. Se adaugă, aici, lipsa de vigoare narativă a epicului românesc, la începuturile literaturii române moderne, și difuziunea câtorva mărci ale lirismului – percepute ca argumente în favoarea literaturității – în întreg corpusul literar al epocii pașoptiste și postpașoptiste. Este vorba, în special, despre criteriul sincerității și despre clișeu – și strategia de construcție textuală – mărturisirii, precum și de *omul poetic* – acel prototip al eroului romantic sentimental, melancolic, nefericit, pesimist, etern îndrăgostit de natură și „predispus spre lungi divagații lirice” [1].

Structura epistolară a romanului *Manoil* favorizează asimilarea tuturor acestor elemente în spațiul epicului – validând, în acest mod, un tip de scriitură deloc nou, în literatura universală, și confirmând așteptările unui public cititor obișnuit să aibă de-a face cu o serie de indicii semantico – structurale care să-i dirijeze ferm lectura.

În aceeași ordine de idei, romanul sentimental „izolează protagoniștii” într-un model societal obținut printr-un procedeu reductiv în centrul căruia stă eroul ce consideră deșartă lupta pentru existență și care, tocmai de aceea, se retrage la moșie preferând, aristocratic, compania femeilor și „farmecul naturii” [2].

Pe de altă parte, trebuie menționate mărcile realismului de tip balzacian – reunirea, la începutul romanului, a personajelor într-o scenă a mesei sau a salonului favorabilă prezentării sintetic – realiste a tipologiilor și a caracterelor pe care evoluția ulterioară a personajelor este de așteptat să le confirme, prezentarea conflictului / conflictelor ce vor regla desfășurarea tramei epice și, implicit, a taberelor conflictuale, precum și situarea

tuturor acestor elemente într-un context spațio – temporal istoricește determinabil, care motivează, în bună măsură, comportamentul eroilor, caracterele și relațiile interumane.

Amestecul ingredientelor de tip roman sentimental face, însă, ca tipologiile – în special cele feminine – prezentate să se situeze în siajul romantismului minor: Smărăndița – „fără exagerare, o frumusețe rară, dar seamănă cu o floare ce în dimineața vieții sale se înclină melancolică! ... un suflet plin de blândețe, o inteligență superioară; multe cunoștințe, mai ales pentru o damă din timpul și din țara noastră!"; Zoe – nepoata Smărăndiței – „o copilă de cincisprezece anișori; chipul mătușe-sei, dar strălucitor de frăgezime. Ai asemăna-o cu un bobocel de roză pe care fluturii încă nu-l bagă în seamă; plină de spirit și de inimă ...”; „Mărioara este o amică a Smărăndiței: o fată de boier mare, de 18 – 20 de ani; nu este prea frumoasă, dar drăgălașă ca luna lui mai! ... vorbele ei răsună ca o muzică sublimă; ideile cele mai comune în gura ei se îndumnezeiesc!” [3]. Așa cum lasă să se înțeleagă acest portret cu putere de caracterizare după modelul romantic al epocii, Mărioara – spiritul comun, susceptibil de a devia în direcția polului negativ al macrosemnificației românești, va confirma așteptările publicului cititor și se va transforma într-o prostituată celebră, cu veleități criminale.

În ceea ce-l privește pe protagonistul romanului, el ilustrează tipologia parvenitului în varianta cel mai des întâlnită, și anume parvenitul prin femei. În romanul sentimental – arată Nicolae Manolescu – rangul aristocratic are o importanță majoră. Însă Manoil este orfan, cu o poziție socială inferioară, un intrus în casa și în familia moșierului Colescu, soțul Smărăndiței. „Aspirația de a se contopi cu lumea dorită” și „orgoliul plebeu” îl caracterizează și pe el, ca și pe eroii balzacieni și stendhalieni. Însă metamorfoza personajului – inexplicabilă în grila verosimilității realiste – poate fi privită ca „semnul imitației și al parvenitismului” numai dacă acceptăm, o dată cu Nicolae Manolescu, faptul că Manoil îl detestă pe față pe Alexandru C., pentru a-l admira în secret [4].

Chiar și așa, predictibilitatea – „indiciile privind încadrarea într-un gen anumit, sistemul personajelor, teme proeminente, poziția și felul naratorului”, ca „elemente implicite de anticipare” [5] – este sporită. Faptul se explică prin aceea că, în perioada pașoptistă și postpașoptistă, „în construcția tramei narative, atât «romanțul» de senzație, cât și *novella* melodramatică sau povestirea aventuroasă acceptă, ba chiar cultivă o doză mare de arbitrar, de neverosimil, supunând-o unui tratament de domesticire” [6] pe gustul cititorului.

Ca urmare, dus la pierzanie de o femeie malefică, Mărioara, în prima parte a romanului, protagonistul - care face romanul în calitate de scriitor și semnatar al scrisorilor pe care i le trimite companionului său într-o ficțiune, un anume B, *personaj absent* sau autor ficționalizat ca *personaj absent* – va fi recuperat tot printr-o femeie, cea angelică, Zoe, care l-a iubit dintotdeauna în secret și care îl protejează din umbră.

Ca o noutate absolută în scriitura romanescă a epocii pașoptiste, procedeul *mise en abîme* intervine, la un moment dat, ca instrument de reglaj narativ – anunță revenirea morală și sentimentală a eroului – și de recuperare programată în însăși teza romanului, a acestuia. Este vorba despre un vis în care lui Manoil îi apare Smărăndița, care între timp murise, muștrându-l și, în același timp, sintetizând existența de până atunci a personajului masculin / anticipând revenirea lui spectaculoasă la ipostaza pozitivă de la începutul romanului, îmbunătățită suplimentar prin acuza nedreaptă de crimă, ca formă de purificare și de ispășire a tuturor greșelilor comise cândva..

Iată vorbele Smărăndiței, în visul lui Manoil:

”Altădată tu erai floarea tinerimei noastre! Patria ta pusesă în tine atâta speranță! ... inima ta era tânără și plină de candoare ca o fecioară; câți te cunoșteau nu puteau să se oprească de a te iubi ... iar astăzi, cel mai deșădușit om nu s-ar crede stimat ca să-ți strângă mâna; cel ce crezuse în talentul tău astăzi roșește că a putut avea o asemănare cugetare; inima ta s-a îmbătrânit, s-a deșădușit și nu mai poate să bată de acum înainte decât la fapte nefolositoare! ... pentru ce ai venit în casa aceasta? Vrei să amăgești pe Zoe; pare că roșești de a fi singur în felul tău, și vrei să târăști în tina în care te afli tu ființa astă tânără și inocentă! ...”

Cu alte cuvinte, romancierul își construiește personajul pe două paliere distincte și perfect opozabile, am zice izomorf opozabile. Primul Manoil este eroul romantic pozitiv prototipal: „suflet pur, cinstit, fire sensibilă, bănuitoare, înclinat spre melancolie și pesimism, dezgustat de viață”. Dacă acest Manoil este animat de un „patriotism ardent”, conform comandamentelor epocii și cu certe „sentimente demofile” [7], cel de al doilea este un depravat cinic – după modelul personajului Alexandru C., cu care construiește o desăvâșită antiteză romantică, în prima parte a romanului.

Scrisorile acestui Manoil transformat fac posibilă o prezentare – în grila realismului francez, contaminată, și de această dată, cu certe elemente de recuzită romantică și sentimental – melodramatică – a decăderii aristocrației de rasă, în perioada de tranziție de după 1850, concomitent cu ascensiunea aristocrației banului și cu extinderea progresivă a fenomenului parvenitismului:

„M-am aruncat în brațele tuturor dezmiertărilor – cei mai frumoși cai albioni au avut onoarea să plimbe persoana mea pe cel mai frumoase strade ale cetăților italiene; vinul cel mai scump, bucatele cele mai rari au împodobit masa mea și au îmbuibat stomahul meu, cele mai grațioase copile ale lui Pafos au încununat fruntea mea de flori și de sărutări. Apoi dacă trebuie să-ți spun și aceasta, am stricat mai multe măritișe nepotrivite, ceea ce nu este un mic serviciu pentru umanitate”; „m-am convins că patriotismul este numai o fanfaronadă la cei mai mulți; sau de nu, un egoism între mai mulți indivizi. Acolo unde mi-e bine și acolo unde-mi place, acolo este patria mea, și este de prisos ca s-o iubesc, căci ea poate exista și fără iubirea mea”; „cel întâi lucru ce am făcut, ajungând în București, a fost să întreb dacă se fac mari pierderi în cărți. Mi s-a răspuns că se perd pe seară și până la cinci mii ducați. Vestea aceasta m-a mai împăcat cu patria.”

Însă, în intenția autorului, transferată în mesajul străveziu al finalului romanului, Manoil este doar „un suflet nobil cari a scăpat o clipă hățurile”, căci „iluzia eticistă contează mai mult în acest realism decât adevărul”, iar manipularea personajului este, din acest punct de vedere, „simplă și străvezie.” [8]

Adăugând aici „tema scrisului” și „imaginea literaturii naționale”, a cărei realitate „se mută în plină ficțiune romanescă” [9] – Bolintineanu însuși este citat de protagonist într-una dintre scenele petrecute în salonul Smărăndiței - imaginea acestui roman al începuturilor literaturii române este, în datele ei esențiale, deplină.

Potrivit opiniei - clasicizate deja – a unuia dintre exegeții literaturii create de Bolintineanu, romanul *Manoil* este „deficient din punct de vedere compozițional, al creării

și individualizării personajelor”, dar „, e interesant ca atmosferă.” [10]

Note

- [1]. Dimitrie Păcurariu, *Bolintineanu*, Ed. pentru Literatură, 1962, p. 82
- [2.] Nicolae Manolescu, *Arca lui Noe*, vol. I, Ed. Minerva, București, 1980, p. 83
- [3]. Toate fragmentele din romanul *Manoil* au fost extrase din ediția Dimitrie Bolintineanu, *Manoil. Elena*, Ed. Minerva, București, 1988.
- [4]. *Idem*, pp. 84 - 85
- [5]. Liviu Papadima, *Literatură și comunicare. Relația autor – cititor în literatura pașoptistă și postpașoptistă*, Polirom, 1999, p. 167
- [6]. *Ibidem*
- [7]. Dimitrie Păcurariu, *op. cit.*, p. 82
- [8]. Nicolae Manolescu, *op. cit.*, p. 87
- [9]. Andrei Bodi, *7 teme ale romanului postpașoptist*, Ed. Paralela 45, 2002, p. 170
- [10]. Dimitrie Păcurariu, *op. cit.*, p. 82

Referințe

- Bodi, A. (2002). *7 teme ale romanului postpașoptist*, Pitești: Ed. Paralela 45
- Bolintineanu, D (1988). *Manoil. Elena*, București: Ed. Minerva
- Manolescu, N (1980). *Arca lui Noe*, vol. I, București: Ed. Minerva
- Papadima, L (1999). *Literatură și comunicare. Relația autor – cititor în literatura pașoptistă și postpașoptistă*, București: Polirom
- Păcurariu, D (1962). *Bolintineanu*, București: Ed. pentru Literatură

Abstract

*The novel appears and develops in the Romanian literature after the year 1848 through the assimilation of western models, especially those from the French literature and through the juxtaposition of elements belonging to the romantic convention of the genre – epistolary novel, sentimental novel, mystery novel – and the elements peculiar to the convention of Balzacian or Stendhalian realism. Dimitrie Bolintineanu's **Manoil** contributes the features of the literary prose of the epoch, i.e., the poetism and the lyrical enunciation as well as the ethical thesis of the novel.*

Résumé

*Après l'époque de 1848, le roman apparaît et se développe dans la littérature roumaine par l'assimilation d'une série de modèles occidentaux, particulièrement de la littérature française, et par la combinaison des éléments appartenant à la convention romantique du genre – le roman épistolaire, le roman sentimental, le roman de mystères – avec des éléments spécifiques à la convention du réalisme balzacien ou stendhalien. A tout ça, le roman de Dimitrie Bolintineanu, **Manoil**, ajoute les particularités de la prose littéraire de l'époque. Il s'agit des marques de la poéticité et de l'énonciation lyrique ainsi que de la thèse éthique du roman.*

Rezumat

*După epoca pașoptistă romanul apare și se dezvoltă în literatura română prin asimilarea unei serii de modele occidentale, mai ales din literatura franceză și prin combinarea elementelor care aparțin convențiilor romantice ale genului – romanul epistolar, romanul sentimental, romanul misterelor – cu elemente specifice convenției realiste balzaciene sau stendhaline. Romanul **Manoil** a lui Dimitrie Bolintineanu completează particularitățile prozei literare a epocii mărci ale poeticității și ale enunțării lirice precum și teza etică a romanului.*